

ПРАВОВА КУЛЬТУРА КАТОЛИЦЬКИХ ЦЕРКОВНИХ СУДІВ

Мета дослідження – аналіз особливостей правової культури католицьких церковних судів на прикладі історичної сутності та культурного образу інквізиції. **Методологія.** У статті за методологічну основу взято історичний (розгляд історії інквізиції як трибуналу Церкви), герменевтичний (науковий аналіз окремих документів і матеріалів із теми дослідження), а також системний аналіз у культурології (культурні референції католицького судочинства на прикладі осмислення інквізиції у загальному контексті культури права). **Наукова новизна.** Вперше проведено аналіз правової культури у церковному судочинстві Римсько-Католицької Церкви, зокрема на прикладі Святої інквізиції – трибуналу минулих століть, та інквізиторів, що наділені особливо розлогими культурними конотаціями, починаючи від публіцистики і закінчуючи сучасними перформансами західної масової культури; відійшовши від історичної дійсності, перетворилися на метаісторичні символи антисвободи, нетолерантності й того негативного, що присутнє у християнській Церкві. **Висновки.** У просторі правової культури церковних судів Римсько-Католицької Церкви існують широкі культурні інтертексти, що мають лише історичну основу, а більшість мистецьких референцій – плід авторської фантазії та соціокультурних стереотипів. Одним із найвиразніших таких феноменів є Свята інквізиція та образ Великого інквізитора, конотації постаті якого формувалися в контексті розгортання уяви про тоталітарну церкву, в якій немає свободи, а лише диктат підкорення у жорсткій соціальній реальності. Історично правдиві факти правової культури церковного судочинства Католицької Церкви є лише певним змістовим ядром, навколо якого витворюється культурний образ, який оптимально аналізувати за допомогою комплексного системного культурологічного методу дослідження. Культурні образи інквізиції та Великого інквізитора належать до спадку світової культури та творчо інтерпретуються, виходячи за сутнісні межі католицького правосуддя.

Ключові слова: правова культура, католицькі церковні суди, інквізиція, право, інтертекст.

Сягровець Вадим Анатольевич, кандидат юридических наук, доцент кафедры криминалистики Национальный университет "Одесская юридическая академия"

Правова культура католических церковных судов

Цель статьи – анализ особенностей правовой культуры католических церковных судов на примере исторической сущности и культурного образа инквизиции. **Методология исследования.** В статье за методологическую основу взят исторический (рассмотрение истории инквизиции как трибунала Церкви), герменевтический (научный анализ отдельных документов и материалов по теме исследования), а также системный анализ в культурологии (культурные референции католического судопроизводства на примере осмысления инквизиции в общем контексте культуры права). **Научная новизна.** Впервые проведен анализ правовой культуры в церковном судопроизводстве Римско-Католической Церкви, в частности на примере Святой инквизиции – трибунала прошлых веков, и инквизиторов, которые наделены особенно широкими культурными коннотациями, начиная от публицистики и заканчивая современными перформансами западной массовой культуры; отойдя от исторической действительности, превратились в метаисторические символы антисвободы, нетолерантности и того негативно-го, что присутствует в христианской Церкви. **Выводы.** В пространстве правовой культуры церковных судов Римско-Католической Церкви существуют широкие культурные интертексты, имеющие лишь историческую основу, а большинство художественных референций – плод авторской фантазии и социокультурных стереотипов, живущих автономным бытием. Одним из самых выразительных таких феноменов является Святая инквизиция и образ Великого инквизитора, коннотации фигуры которого формировались в контексте развертывания представления о тоталитарной церкви, в которой нет свободы, а только диктат подчинения в жесткой социальной реальности. Исторически правдивые факты правовой культуры церковного судопроизводства Католической Церкви выступают только определенным смысловым ядром, вокруг которого создается культурный образ, который оптимально анализировать при помощи комплексного системного культурологического метода исследования. Культурные образы инквизиции и Великого инквизитора принадлежит к наследию мировой культуры и творчески интерпретируются, выходя за сущностные черты католического правосудия.

Ключевые слова: правовая культура, католические церковные суды, инквизиция, право, интертекст.

Syagrovets Vadim, PhD in Law, associate professor of the Department of Criminalistics, National University "Odessa Law Academy".

The Legal Culture of the Catholic Ecclesiastical Courts

Purpose of Research. The purpose of the research is to study the peculiarities of the legal culture of Catholic ecclesiastical courts by the example of the historical essence and cultural image of the Inquisition. **Methodology.** In the article, historical (the consideration of the history of the Inquisition as a tribunal of the Church), the hermeneutic (scientific analysis of certain documents and materials on the research topic), as well as the system analysis in cultural studies (cultural references of the Catholic judicial procedure on the example of the interpretation of the Inquisition in the general context of the culture of law) are taken as a methodological basis. **Scientific Novelty.** For the first time, the author analyses the legal culture in the ecclesiastical legal proceedings of the Roman Catholic Church, in particular the example of the Holy Inquisition – tribunal of past centuries, and inquisitors, which are endowed with particularly broad cultural connotations, ranging from journalism to modern performances of Western mass culture. They have separated from historical reality and turned into metahistorical symbols of anti-freedom, intolerance and the negative that is present in

the Christian Church. **Conclusions.** There are broad cultural intertexts in the space of the legal culture of the ecclesiastical courts of the Roman Catholic Church. They have a historical basis, whereas the most part of the artistic references is the authorial fantasy and sociocultural stereotypes of the autonomous existence. One of the most expressive of such phenomena is the Holy Inquisition and the image of the Grand Inquisitor, the connotation of his figure was formed in the context of the totalitarian church, which dictated the rigid social reality and destroyed any freedom. Historically truthful facts of the legal culture of church litigation of the Catholic Church are only a certain semantic core where the cultural images are forming. It can be optimally analyzed by the integrated systematic cultural research method. Cultural images of the Inquisition and the Grand Inquisitor belong to the heritage of world culture and are creatively interpreted in and out of the essential features of Catholic justice.

Keywords: legal culture, Catholic ecclesiastical courts, Inquisition, law, intertext.

Актуальність теми дослідження. Право є особливою сферою колективної людської свідомості, що протягом історії людства сформувало власну культуру. Слід відзначити, що різні системи права наділені, відповідно до своїх парадигмальних установок, певними характеристиками, які становлять окремий інтелектуально-практичний простір правової культури. Однією з найдавніших є традиція права (канонічного) Римсько-Католицької Церкви, що має власну історію становлення, формування, а також – що найважливіше з точки зору теорії культури – автономну сферу культурного буття, що оприявлюється у тих просторових вимірах людського життя, що не мають прямого відношення до юридичних наук, але стосуються творчо продуктивного інтерпретування певного сегменту правової картини світу. Попередній єпископ Риму Бенедикт XVI, якому – як главі Західної Церкви – належить і вся повнота судової влади, у своєму зверненні до Римської Роти (звичайного апеляційного трибуналу Святого Престолу, який на сьогодні займається переважно питаннями недійсності подружжя) застеріг від сучасних спроб довільної герменевтичної інтерпретації права і сказав: "Існує ще один метод, в якому відповідне розуміння канонічного права відкриває шлях до інтерпретації, яка включається у пошук правди про право і справедливість у Церкві <...> справжнє право невіддільне від справедливості. Звісно, цей принцип також стосується канонічного права. Воно не може бути замкнуте в суто людській нормативній системі. Вони повинні бути об'єднані з справедливим наказом Церкви, в якій застосовується вище право" [7]. Як бачимо, католицька культура права має свій актуальний розвиток у межах відповідної методології, яку краще можна зрозуміти на основі історично-герменевтичного та культурологічного системного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діалог, зокрема, на методологічному рівні, правознавства і культурології є цілком виправданим: "Одним зі шляхів повернення до світової наукової спільноти є активне і творче засвоєння сучасних методів дослідження як дієвих інструментів досягнення адекватних об'єкту дослідження результатів, серед яких можливості культурології (як філософії та історії культури) вважаються евристично плідними та практично цінними. Звідси нагальною виглядає проблема дослідження категорій права як категорій культури, що підносить саме право до культурних досягнень людства, які мають виключне значення для збереження (а можливо, і спасіння) людини як роду" [3, 157–158]. Додамо, що особливо це виразно видно в історичних формах правової культури, яка з перспективи часу впливає на інші частини світу культури. У нашій статті ми опиралися на культурологічні методологічні парадигми Поліни Герчанівської, а також на історичні дослідження Малькольма Ламберта, Едварда Петерса і Гжегожа Ріся.

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей правової культури католицьких церковних судів на прикладі історичної сутності та культурного образу інквізиції.

У статті за методологічну основу взято історичний (розгляд історії інквізиції як трибуналу Церкви), герменевтичний (науковий аналіз окремих документів і матеріалів з теми дослідження), а також системний аналіз, який, у культурології розуміється, за словами П. Герчанівської, як "сукупність методів і засобів дослідження соціокультурних об'єктів як складних, багаторівневих і багатокомпонентних систем. В основі аналізу лежить парадигма: будь-яка система складається з окремих частин, пов'язаних між собою певними відносинами; система знаходиться у безперервному розвитку та взаємодії з зовнішнім середовищем" [1, 4]. У нашій статті системно проаналізуємо окремі культурні референції католицького судочинства (на прикладі осмислення інквізиції) у загальному контексті культури права.

Виклад основного матеріалу. У макросвіті культури автономна її частина – права – розуміється як "різновид суспільної свідомості, інтелектуальне явище (знання і розуміння норм права, переконання у справедливості, доцільності та необхідності їх реалізації) і початок законності (правильне здійснення правових норм). Таким чином, одним з основних елементів змісту правової культури є суб'єктивно-психологічне ставлення до юридичних прав і обов'язків та їх практичне здійснення у процесі правової діяльності" [4, 124]. На наше переконання, культурологічний аспект дослідження правової культури, зокрема, окремих її сегментів, репрезентованих у певних соціокультурно зумовлених парадигмах, дозволяє глибше пізнати сутність тієї чи іншої правової системи. Окремим ракурсом цієї діалогічної наукової проблеми співвідношення права та культури є репрезентація окремих правових феноменів у різних культурних текстах – у структуралістському розумінні. Виразним прикладом слугуватиме такий відомий не тільки для фахових істориків, а й для широкого загалу приклад католицького церковного судочинства, як інквізиція, що фактично, послуговуючись терміном Ю. Крістевої, функціонує як розлогий і широко переосмислений інтертекст, що, відзначимо, вийшов поза межі вузької сфери

судової влади, а став одним із денотатів автономних культурних наративів, що і проілюструємо у нашій статті.

Якщо назвати імена найвпливовіших інквізиторів Конрада Марбурзького, Роберта ле Бугра, Бернара Гі, Томаса де Торквемади, то всі вони поступаються за знаністю і присутністю у світовій культурі Великому інквізитору – іспанському кардиналові, головному героєві вставної "поєми" Івана Карамазова "Великий інквізитор", яку він оповів своєму братові Альоші (ч. 2, кн. 5, гл. V). Це композиційна частина останнього роману Федора Достоєвського "Брати Карамазови" (1879–1880), в якому релігійно-філософський підтекст надзвичайно сильний, який, поруч з іншими романами автора (літературознавці виділяють т.зв. "велике п'ятикнижжя", до якого, окрім згаданого твору, належать – "Злочин і кара", "Ідіот", "Біси", "Підліток"), здійснив великий вплив на екзистенціалізм, персоналізм та психоаналіз. Неабиякий вплив Ф.Достоєвського на подальшу світову культуру, зокрема театральні постановки, кінематограф, балет, оперне мистецтво, живопис, сучасну масову культуру тощо. Сюжет у "поємі" "Великий інквізитор" відбувається в XVI столітті в іспанській Севільї. Більша частина цієї вставної частини роману – монолог Великого інквізитора, постать якого наповнює страхом серця усіх, хто його зустрічає, перед зятятю мовчазним в'язнем у в'язниці. Старий інквізитор доводить Ісусові Христові, що Його повторний прихід на землю не потрібний, адже Він, радше, завадить представникам Католицької Церкви збудувати Царство Боже саме таким, як вони його бачать: "...Ти гордишся своїми обранцями, але у Тебе лише обранці, а ми заспокоїмо всіх. Та і чи так ще: скільки з цих обранців, із могутніх, які могли б стати обранцями, втомилися нарешті очікуючи Тебе, і понесли та ще понесуть сили свого духу і жар серця свого на іншу ниву і завершать тим, що на Тебе ж зведуть своє знамено. Але Ти сам підняв це знамено. У нас же всі будуть щасливі і не будуть більше ні бунтувати, ні винищувати одні одних, як у Твоїй свободі, повсюдно. О, ми переконаємо їх, що вони тільки тоді і стануть вільними, коли відмовляться від своєї свободи для нас та нам підкоряться. <...> Отримуючи від нас хліби, звісно, вони чітко будуть бачити, що ми їхні ж хліби, які здобуті їхніми руками, беремо у них, щоб їм же роздати, без будь-якого чуда, побачать, що ми не перетворили каміння у хліби, але воїстину більше, ніж самому хлібові вони будуть раді тому, що отримують його з рук наших!" [2, авторський переклад].

Такий сильний образ Великого інквізитора, який створив майстер психологічного письма і глибини філософсько-релігійного змісту Ф.Достоєвський, витворив навколо себе ряд конотацій, що можна простежити на лінгвістичному рівні, впізнаваних у різних творах мистецтва і масової культури, скажімо: якщо інквізиція, то це обов'язково Іспанія з її урочистими аутодафе, величезні вогнища, на яких спалювали звинувачуваних ворогів Церкви; це все виконували одягнені у чорні габіти монахи, яким ближче було до теорії Н.Макіавеллі, ніж до вчення Ісуса Христа. Великий інквізитор уособлює собою все те у Церкві, що здійснюється не відповідно до євангельського послання, можна навіть сказати, усе те, що є антихристивим і диявольським, адже, як бачимо із цитованого фрагменту, найбільшим ворогом старого прелата була свобода – цінність, яку завжди відстоює християнство. Великий інквізитор прагне збудувати певну тоталітарну церкву, в якій буде лише послух і безапеляційна покірність.

Правда, образ інквізитора був присутній у світовій культурі до роману Ф.Достоєвського, який найбільш драматично представив його підкреслено антихристиянські риси. Наведемо конкретний приклад інтертекстуального функціонування образу інквізиції в музичному мистецтві. У провідних театрах світу, зокрема в Національній опері України імені Т.Г.Шевченка, ставиться опера "Дон Карлос" Джузеппе Верді (1813–1901), яку він написав за мотивами драми Фрідріха Шиллера (1759–1805) "Дон Карлос, інфант іспанський". Мистецтвознавець Василь Туркевич відзначає з приводу інквізиційної образності цієї опери: "Зберігши в основі сюжет Ф. Шиллера, який усе життя мав справу честі "помститись інквізиції за знівечене людство і розіп'яти на стовпі ганебності її страшні вчинки", Дж. Верді у своєму творі зумів передати гнітючу і страшну атмосферу католицької Іспанії XVI століття, де навіть король мусив коритися ченцям-інквізиторам, які спровокували безжальну війну з протестантами у Фландрії, зарікшись вирізати всіх схизматів, переконавши в доцільності такої кари короля Філіппа II. У опері Дж. Верді постає Іспанія в часи її могутності, а водночас і зверхності над усім світом. Але навіть в такій ситуації існувало ще щось, що перевершувало будь-яку силу і будь-яку волю. Це страшна особистість сліпого і всевладного Інквізитора, якого боїться навіть король" [5]. Отож, стереотипність образу інквізитора інтерпретується митцями в різних видах мистецтва, закріпивши виразні його негативні й антигуманні характеристики. Правда, Великий інквізитор у просторі культури не має нічого спільного з реальними історичними фактами, які стосуються діяльності Святої інквізиції, за окремі зловживання якої Римсько-Католицька Церква в особі Івана Павла II попросила вибачення. Однак, звісно, така лиховісність, навіть щось спільне з образом антихриста, слуг інквізиції не мають нічого спільного з дійсністю, що мала місце в європейських містах, та їхні історичні дійсні судові провадження не були всуціль залиті кров'ю своїх жертв при світлі вогнищ, на яких горіли еретики.

Не ставлячи перед собою завдання представити історичну панораму виникнення та діяльності інквізиції, коротко відзначимо кілька основоположних моментів щодо цього так популярного і найвідомішого трибуналу Католицької Церкви.

Узгоджуючись із канонічно-правовим середньовічним принципом "Ecclesia vivit lege romana" ("Церква живе римським правом"), етимологія поняття інквізиція сягає давньоримської судової практики, що відбувалася, природньо, у кілька етапів. Під час т. зв. legis action один громадянин звинувачу-

вав іншого перед претором, який із переліку "альбому суддів" (авторитетних осіб) обирав когось (*iudex* або *arbiter*) для вирішення справи. *Inquisitio* ("пошук" доказів) обидві сторони здійснювали самостійно, а потім всі ці "матеріали" представляли арбітри [9, 13]. В історії середньовічної Церкви Заходу поява інквізиції була спровокована ересями, які, за тогочасним загальним переконанням, були загрозою не тільки ортодоксальності християнської віри, а й загальному порядку світорозуміння. Спочатку Католицька Церква не була активно послідовною у боротьбі з такими проявами вільнодумства, як, наприклад, альбігойська ересь, але згодом почала системно опрацьовувати систему судочинства з приводу таких справ. Як відзначає історик Гжеґож Рись, "перехід Церкви – щонайменше на рівні законодавства – від переконання до примусу і карання еретиків став фактом. Протягом неповних 40 років (1179–1215) детально допрацьовано процедури так званої єпископської інквізиції (візитації, *testes synodales*, розслідування на основі "поганого репутаті", передавання винних світським судам для визначення покарання) і розширено до остаточних меж коло звинувачених, розмиваючи кордони між фактичними визнавцями ересі та їхніми захисниками, протекторами або навіть співрозмовниками і слухачами, а також тими, які виявилися мало активними у боротьбі з ерессю, байдужі, недбали або просто інші" [9, 57]. Отже, спочатку мова йшла про локальні єпископські суди, що розглядали справи відступників віри. Іншими словами, єпископські інквізиції полягали в тому, що місцеві єпископи мали обов'язок шукати і проводити розслідування справ еретиків. Ситуація змінилася за понтифікату Григорія IX (1227–1241), який створив інститут т. зв. папських інквізиторів, котрі повинні були на місцях вирішувати справи еретиків, адже місцеві єпископи часто зібрані матеріали відправляли до Риму, щоб там прийняли відповідне рішення. Історик середньовіччя Малькольм Ламберт відзначив: "Влада інквізитора виставляла людину, яка її виконувала, на тисячі спокус <...> *Inquisitio* як судовий процес уповноважувало одній і тій самій особі роль обвинувачувача й судді. Насильство, яке імпліцитно містилося в карній системі, а з іншого боку, прагнення до зцілення душі людини, що становило основу системи, збудованої на добровільному визнанні та виконанні сакраментальної покути, – перепліталися абсолютно нечітким способом. Таємниця проведення слідства, широкі права щодо арешту і ув'язнення, відсутність будь-якого обов'язку інформування звинуваченого про поставлені йому звинувачення та зберігання у таємниці імен свідків, відсутність захисників – все це приводило до того, що справедливий перебіг всієї процедури у максимальному ступені залежав від порядності особи, яка вела конкретну справу" [6, 177].

Авторитетний історик, на основі історичних документів, як бачимо, робить висновок про абсолютну владу папських інквізиторів у вирішенні судових справ стосовно звинувачення в ересях. А таких суто фінансових спокус було чимало: декрет "*Cum ex officio nostri*" (1207) папи Інокентія III "визначав конфіскацію майна засудженого світським трибуналом еретика; це майно необхідно було продати, а отримані гроші поділити на три частини: одну отримував той, хто спричинився до затримання еретика, іншу – суд, який видав обвинувачувальний вирок, а третя частина повинна була бути призначена на будівництво в'язниці у тій країні, звідки походив еретик" [8, 49–50]. Тому цілком виправданий був страх населення європейських міст перед особою інквізитора, що згодом перейшло фактично у сферу міфології та художньої фантазії, чому свідчать інтерпретації образу грізного судді, котрий зовсім не нагадує відданого слугу Церкви. Особливо критика інквізиції та інквізиторів загострилася під час Реформації та її гострих полемік: "XVI століття бачило народження не тільки інквізиційних трибуналів (наприклад, португальського, римського та інших), а й "Інквізиції!" – феномена з пограниччя історії та міфу, символу як жорстокої, так і антиправної нетолерантності у відношенні до будь-якого прояву свободи і самостійного мислення. Склею, на якій виросла ця "Інквізиція!", була полеміка, що супроводжувала розкол XVI століття, нерідко агресивна (відповідно до тих процесів, що зароджувалися) та спрямована до великої аудиторії (завдяки винаходу книгодрукування)" [9, 101].

Але процес міфологізації інквізиційної тематики в історії культур не припинився. Дослідник історії інквізиції Едвард Петерс відзначає: "У XVIII та XIX століттях виникла нова тенденція критицизму інквізиції. Жорстокість та еротизм інквізиторів у багатьох колах стали надзвичайно популярною темою, а в літературі образ інквізитора-еротомана функціонував ціле XIX століття" [8, 221]. Виразним прикладом такої тенденції є роман "Брати Карамазови" Ф. Достоєвського, про який згадується в нашій статті.

Інквізиція та образи інквізиторів, створені в різних видах мистецтва, хоч і були запозичені з історичної науки, але далеко від неї відійшли, вони фактично перетворилися на символи, що позначали собою синтез усього злого у Церкві, а також загальної нетолерантності й протилежності свободи, яку проголошує Святе Письмо. Можна вести мову про т. зв. "інквізиційне мислення", яке, з одного боку, стосується проявів релігійної нетолерантності, що в XVI–XVII століттях призводила не тільки до академічних диспутів, але й до кривавих воєн між християнами, а з іншого – стало лінгвістичним фразеологізмом, що означає ригористичне заперечення права інакомудця на своє розуміння правди.

Наукова новизна. Вперше проведено аналіз правової культури у церковному судочинстві Римсько-Католицької Церкви, зокрема на прикладі Святої інквізиції – трибуналу минулих століть, та інквізиторів, що наділені особливо розлогими культурними конотаціями, починаючи від публіцистики і закінчуючи сучасними перформансами західної масової культури; відійшовши від історичної дійсності, перетворилися на метаісторичні символи антисвободи, нетолерантності й того негативного, що присутнє у християнській Церкві.

Висновки. На нашу думку, у семантичному просторі правової культури церковних судів Римсько-Католицької Церкви існують широкі культурні інтертексти, що мають хіба що лише основу історичну, а більшість мистецьких референцій – плід авторської фантазії та соціокультурних стереотипів, що живуть автономним буттям. Одним із найвиразніших таких феноменів є Свята інквізиція та образ Великого інквізитора, конотації постаті якого формувалися в контексті розгортання уяви про тоталітарну церкву, в якій немає свободи, що властива для послання Євангелії, а лише диктат підкорення у жорсткій соціальній реальності. Отже, історично правдиві факти правової культури церковного судочинства Католицької Церкви, що належать до компетенції об'єктивних фахівців, є лише певним змістовим ядром, навколо якого витворюється культурний образ, який оптимально аналізувати при допомозі комплексного системного культурологічного методу дослідження. Культурні образи інквізиції та Великого інквізитора належить до спадку світової культури та творчо інтерпретуються, виходячи поза сутнісні межі католицького правосуддя.

Література

1. Герчанівська П. Е. Аналіз культури в парадигмі теорії систем // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2017. № 1. С.3–7.
2. Достоевский Ф. М. Братья Карамазовы. URL : <http://www.ilibrary.ru/text/1199/index.html>.
3. Литвинов О. Про культурологічний методологічний інструментарій у правознавстві (спроба філософсько-правових міркувань) // Право України. 2011. № 8. С.151–160.
4. Мадіссон В. В. Основи філософії приватного права. К. : Школа, 2004. 144 с.
5. Туркевич В. Про оперу "Дон Карлос" Дж. Верді. URL : <https://www.opera.com.ua/performance/don-karlos>.
6. Lambert M. Medieval Heresy. Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation. 2nd edn. Oxford : Blackwell, 1994. 504 p.
7. Papież do Roty Rzymskiej: prawo kanoniczne ma swój sens w prawdach wiary. URL : <http://pl.radiovaticana.va/biuletynu-polski?data=09/01/2012>
8. Peters E. Inquisition. New York : Free Press ; London : Collier Macmillan, 1988. 362 p.
9. Ryś G. Inkwizycja. Kraków : Znak, 1998. 114 s.

References

1. Gerchanivska, P. (2017). Analysis of culture in the paradigm of systems theory. Visnyk Natsionalnoi akademii kultury i mystetstv, 1, 3-7 [in Ukrainian].
2. Dostoevsky, F. M. The Brothers Karamazov. Retrieved from : <http://www.ilibrary.ru/text/1199/index.html> [in Russian].
3. Lytvynov, O. (2011). About methodological instrumentation of cultural sciences in jurisprudence (an attempt of philosophical and legal thoughts). Pravo Ukrainy, 8, 151–160 [in Ukrainian].
4. Madisson, V. V. (2004). Fundamentals of the philosophy of Private Law. Kyiv : Shkola [in Ukrainian].
5. Turkevych, V. About the opera "Don Carlos" by Giuseppe Verdi. Retrieved from : <https://www.opera.com.ua/performance/don-karlos> [in Ukrainian].
6. Lambert, M. (1994). Medieval Heresy. Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation. 2nd edn. Oxford : Blackwell [in English].
7. Pope to the Roman Rota: canon law has its meaning in the truths of faith. Retrieved from : <http://pl.radiovaticana.va/biuletynu-polski?data=09/01/2012> [in Polish].
8. Peters, E. (1988). Inquisition. New York : Free Press ; London : Collier Macmillan [in English].
9. Ryś, G. (1998). Inquisition. Cracow : Znak [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 24.01.2018 р.